

Vlaanderen
is kansrijk opgroeien

Inspiratiebundel
**Samenwerken
met Romagezinnen**

Opgroeien

ROMANI
EARLY YEARS
NETWORK

vbjk
Vernieuwing in de
Basisvoorzieningen
voor Jonge Kinderen

INHOUDSTAFEL

DEEL 1 – INLEIDING	3
1 Waarom en voor wie is deze inspiratiebundel?	4
2 Hoe is deze inspiratiebundel tot stand gekomen?.....	4
3 Wat moet je weten?	4
Roma en Woonwagenbewoners	4
Migratiegeschiedenis	6
Roma en Woonwagenbewoners vandaag in België en Vlaanderen	7
DEEL 2 – SLEUTELS IN HET SAMENWERKEN MET ROMAGEZINNEN EN WOONWAGENBEWONERSFAMILIES	10
SLEUTEL 1: Vertrouwen opbouwen	12
1 – Waarom is dit zo belangrijk?	12
2 – Aan de slag: Een basishouding van betrouwbaarheid en respect	13
3 – Reflectievragen	16
SLEUTEL 2 Mondelinge communicatie en evenwichtige informatie	16
1 – Waarom is dat zo belangrijk?	16
2 – Aan de slag	17
3 – Reflectievragen	18
SLEUTEL 3 Outreachend werken	18
1 – Waarom is dat zo belangrijk?	18
2 – Aan de slag	19
3 – Reflectievragen	21
SLEUTEL 4 Inzetten op diverse levensdomeinen - Complexiteit ontrafelen en samenwerken	22
1 – Waarom is dat zo belangrijk?	22
2 – Aan de slag	23
3 – Reflectievragen	25
SLEUTEL 5 Empowerend werken	26
1 – Waarom is dat zo belangrijk?	26
2 – Aan de slag	26
3 – Reflectievragen	27
SLEUTEL 6 Signaalfunctie	28
1 – Waarom is dat zo belangrijk?	28
2 – Aan de slag	28
3 – Reflectievragen	28
SLEUTEL 7 Nood aan reflectiecultuur	29
1 – Waarom is dat zo belangrijk?	29
2 – Aan de slag	29
3 – Reflectievragen	30
Literatuur	32
Websites.....	32

Deel 1
Inleiding

1 Waarom en voor wie is deze inspiratiebundel?

Deze inspiratiebundel is geschreven voor verpleegkundigen, gezinsondersteuners, sociaal werkers, psycho-pedagogen van Kind en Gezin - Agentschap Opgroeien. Jullie komen via de ondersteuning van (aanstaande) ouders met jonge kinderen van 0 tot 3 jaar op regelmatige basis in contact met Romagezinnen.

Tijdens die belangrijke periode kunnen we veel doen om de huidige situatie van Romakinderen en -families en van Woonwagenbewoners te verbeteren. Met deze inspiratiebundel willen we alle medewerkers aansporen en ondersteunen om echt toegankelijk te zijn, zodat kinderen en ouders er zich echt welkom en goed voelen. Zo zorgen we er mee voor dat ook kinderen van Roma en Woonwagenbewoners volop kunnen groeien en bloeien met respect voor hun etnische en culturele achtergrond. Medewerkers in die basisvoorzieningen zijn sleutelfiguren om sociale inclusie en respect voor diversiteit te promoten en structurele discriminatie van Roma en Woonwagenbewoners te bestrijden. Want kinder- en mensenrechten gelden ook voor hen.

2 Hoe is deze inspiratiebundel tot stand gekomen?

Deze inspiratiebundel kwam tot stand in de schoot van het Be-REYN-netwerk. REYN is een Europees netwerk van professionals werkzaam in preventieve gezinsondersteuning, kinderopvang, kleuteronderwijs, spel- en ontmoetingsplaatsen. De focus van het netwerk is toegankelijkheid en kwaliteit van voorzieningen verbeteren en zorgen dat ook kinderen van Roma en Woonwagenbewoners zich goed voelen. **Be-REYN** is de Belgische tak en telt 120 leden.

In 2019 is Be-REYN gestart met een **lerend netwerk** voor medewerkers van de lokale teams van Kind en Gezin die werkzaam zijn in de regio's waar veel Romafamilies en Woonwagenbewoners verblijven. Samen onderzoeken we hoe we de toegankelijkheid van de dienstverlening voor Romafamilies en Woonwagenbewoners kunnen verhogen. Zij hebben al heel wat specifieke expertise opgebouwd in het laagdrempelig werken met kwetsbare groepen. Maar aangezien veel van die gezinnen in een erg maatschappelijk kwetsbare situatie leven en zij een zeker wantrouwen koesteren naar de burgermaatschappij, roept samenwerken met Romagezinnen reflecties op over thema's zoals: hoe bouw je een vertrouwensrelatie uit, hoe kan je vanuit een gelijkwaardige positie het gezin begeleiden ook als je in eerste instantie niet goed begrijpt waarom iemand bepaalde keuzes maakt?

3 Wat moet je weten?

Roma en Woonwagenbewoners

Je hebt Roma en Roma ...

Dé Roma bestaan niet: het is een diverse groep met veel subgroepen. Ze hebben een gedeelde geschiedenis en cultuur. Ze verschillen in taal, regio van herkomst, religie, sociaal-economische achtergrond en plaats in de samenleving. Ze kunnen ook erg verschillen in de mate dat ze vasthouden aan tradities, of ze van een stedelijk dan wel een landelijk milieu afkomstig zijn, enz.

'Roma' is dus een overkoepelende term om heel wat mensen te vatten die een aantal zaken overeenkomstig hebben, maar ook met veel onderlinge verschillen. Je hebt Bulgaarse, Slovaakse, Hongaarse, Roemeense ... Roma.

Veel Roma zijn trouwens niet nomadisch. Tijdens het communisme zijn Roma door de overheid verplicht in huizen te gaan wonen. Hierdoor zijn Roma over het algemeen niet woonachtig in woonwagens. 'Roma' in België verwijst dus zowel naar de gezinnen die in het begin van de jaren '90 (val Berlijnse muur) vanuit Oost- naar West-Europa emigreerden als de gemeenschappen van recentere migratie uit o.a. Bulgarije, Roemenië, Slowakije sinds de uitbreiding van de Europese unie. Zij verkiezen een sedentaire levensstijl (*zie verder migratiegeschiedenis*).

Andere gemeenschappen

De **Woonwagenbewoners** in Vlaanderen en Brussel bestaan uit drie subgroepen: de Manoesjen of Sinti, de Roms en de Voyageurs.

Manoesjen/Sinti (ong. 100 gezinnen) hebben hoofdzakelijk de Belgische nationaliteit, spreken een versie van het Romanes (= Manoesj) en hebben Nederlands of Frans als tweede taal. De meeste verkiezen vandaag een woonwagen boven een huis, maar trekken niet echt meer rond.

De **Roms** (ong. 300 gezinnen) hebben de Belgische nationaliteit, een minderheid heeft de Franse nationaliteit. Ze spreken Romanes, met Frans als tweede taal, maar de jongere generatie die in Vlaanderen schoolloopt spreekt Nederlands. Ook zij leven hoofdzakelijk nog in woonwagens waarmee ze rondtrekken of vast op residentiële terreinen wonen. Vele van hen zijn verplicht om rond te trekken door een nijpend tekort aan plekken op die terreinen (*zie verder woonsituatie van Woonwagenbewoners vandaag*).

Manoesjen/Sinti en Roms delen dezelfde historische en etnische achtergrond en herkomst als Roma, met name Noord-India. Maar de Woonwagenbewoners verblijven al veel langer in ons land, wat ook van invloed is op hun positie in de samenleving (o.a. de Belgische nationaliteit).

Voyageurs (5.000 tot 10.000 gezinnen) zijn de grootste subgroep in Vlaanderen (70% van alle Woonwagenbewoners in Vlaanderen). Zij hebben geen migratie-achtergrond en zijn dus autochtone Belgen. Voyageurs zijn in de 19e eeuw uit economische noodzaak beginnen rond te trekken. Veel Voyageurs zijn vandaag nog werkzaam als zelfstandige handelaars. Vandaag trekken ze minder rond om aan de kost te komen omdat dit minder rendabel geworden is. Ze spreken voornamelijk Nederlands.

Eén officiële benaming

In 1971 werd op het eerste Roma-wereldcongres gekozen om voor één officiële benaming te gaan voor alle groepen: '**Roma**'. Zo wou men komaf maken met andere benamingen (zigeuners, Gitans, *gypsies* ...) die voor Roma een negatieve bijklank hebben.

Op die manier konden ze als gemeenschap de krachten bundelen in de strijd voor een menswaardiger leven. Zo konden ze zwaarder wegen op het sociale en politieke terrein. Op datzelfde congres kozen ze ook voor een eigen vlag ('Gelem gelem') en een eigen hymne.

8 april werd uitgeroepen tot internationale Roma- feestdag.

Bron: Informatie voor bovenstaande tekst komt onder meer uit:

- Brochure '*Roma Reflecties*', uitgegeven door POD, *Maatschappelijke integratie*,

- Boek van Kim Janssens (2019): "Een leven lang opgejaagd. De plek van Woonwagenbewoners in Vlaanderen"

Migratiegeschiedenis

Algemeen

Roma zijn oorspronkelijk afkomstig uit de Punjab-regio in Noord-India. De eerste migratiebeweging vond al plaats rond 500-1000 na Christus. Zowel godsdienstoorlogen als slavernij dreef hen naar alle uithoeken van de wereld.

Zo kwamen ongeveer 9 eeuwen geleden meerdere groepen in Europa terecht. Ze verspreidden zich over verschillende Oost-Europese landen. Daarna volgde een verhuisbeweging naar de rest van Europa.

"Hun geschiedenis toont dat ze van oorsprong een nomadisch volk zijn van ambachtslieden, handelaars en artiesten. Aanvankelijk werden ze in de verschillende regio's goed onthaald. Maar de verschillen in levenswijze namen na een tijdje de bovenhand en er ontstonden steeds meer situaties van uitsluiting, versterkt door maatregelen van lokale overheden. Zo werden vele Romagroepen de volgende eeuwen slachtoffer van discriminatie en verdrijving. Soms werden ze echt als slaven behandeld, zoals in Moldavië (met de opheffing van de slavernij in 1856 kwam hier een einde aan). Ook tijdens de holocaust trachtten de nazi's de Roma als volk definitief van de kaart te vegen" ('Roma Reflecties', POD, Maatschappelijke integratie).

Migratie van Roma en Woonwagenbewoners naar België

De migratie naar België gebeurde in drie grote migratiegolven (Janssens, 2019):

De **eerste migratiegolf** vond plaats in de 15de eeuw. De afstammelingen van deze oorspronkelijke Romagemeenschap noemen zichzelf **Manoesjen (of Sinti)**.

Een **tweede migratiegolf** naar onze streek startte aan het eind van de 19de eeuw met de afschaffing van de slavernij in Moldavië en Roemenië. Hun afstammelingen noemen zich vandaag **Roms**.

De **derde migratiegolf** kwam er na de val van het IJzeren Gordijn (1989). De verslechterende sociaal-economische situatie deed anti-Romagevoelens terug opleven. De werkloosheid onder **Roma** in Oost-Europese landen steeg enorm. Op zoek naar betere levensomstandigheden en hopen op een betere toekomst startte in de jaren '90 de migratie naar België. Bovendien zetten de Balkan-oorlogen en de etnische zuiveringen in Kosovo de Roma-gemeenschappen aan om te migreren.

Door de uitbreiding van de Europese Unie waren er meer mogelijkheden voor Romagemeenschappen om naar België te migreren. Nadat Slowakije (2004), Roemenië en Bulgarije (2007) tot de Europese unie toetraden, verhuisden heel wat Slowaakse, Roemeense en Bulgaarse Roma naar Vlaamse steden en Brussel.

*"Sinds 2015 zien we ook een instroom van Syrische vluchtelingen van **Dom-origine** in België. De **Doms** spreken Domari, een taal verwant aan het Romanes. Zij maken deel uit van de oostelijke tak van de Roma-familie. Velen vluchtten weg voor de oorlog in Syrië en begonnen zo aan een reis die verschillende jaren duurde. Heel wat kinderen uit Dom-families hebben te kampen met een ernstige schoolachterstand of gingen zelfs nooit naar school. Doms voeren een aantal traditionele beroepen uit, waarvan informele tandheelkunde het meest kenmerkende is." ('Roma Reflecties', POD, Maatschappelijke integratie).*

Bron: Informatie voor bovenstaande tekst komt onder meer uit:

- Brochure 'Roma Reflecties', uitgegeven door POD, Maatschappelijke integratie,
- Boek van Kim Janssens (2019): "Een leven lang opgejaagd. De plek van Woonwagenbewoners in Vlaanderen"
- Website '[Roma in Brussel – Handvaten voor het werken met Roma in Brussel](http://foyer.be)' (foyer.be)

Roma en Woonwagenbewoners vandaag in België en Vlaanderen

Uitdagingen voor Roma en Woonwagenbewoners

Roma

Hoeveel Roma zijn er? Moeilijk te zeggen. Vele bronnen spreken over 30.000 Roma, maar organisaties uit het veld schatten het aantal hoger in, 40 à 50.000.

De meeste Romagezinnen verblijven in Brussel (11.000), Gent (8.000), Antwerpen (6.000) en Charleroi. Wanneer ze in België aankomen, verenigen ze zich graag met familieleden of kennissen die ze uit het land van herkomst kennen. Zo vinden we Roemeense Roma vooral in Brussel, Bulgaren in Gent en Brussel, Kosovaren in Sint-Niklaas en Antwerpen, Slovaken in Gent.

Doorheen de jaren zien praktijkwerkers een positieve evolutie op vlak van de levensomstandigheden van Romagezinnen. Daar hebben vele Romagezinnen zelf voor gezorgd, bijgestaan door sociale professionals. Zo zorgt in diverse steden de werking van de buurtstewards ervoor dat gezinnen terug wat meer ademruimte krijgen: het Groeipakket of de mutualiteit is in orde, informatie over het aanmeldsysteem voor scholen wordt gedeeld, enz.

Jammer genoeg leven er vandaag nog vele gezinnen in kansarmoede. Ze kampen met slechte arbeidsomstandigheden, huisvesting of dakloosheid, verblijfsrechten en toegang tot grondrechten. Het doorbreken van de vicieuze cirkel van uitsluiting blijft de grootste uitdaging ('Roma Reflecties', POD, Maatschappelijke integratie).

Woonwagenbewoners

Woonwagenbewoners zijn een veel kleinere groep in België (zie hierboven).

In 2020 verscheen het onderzoeksrapport van het Europees Bureau voor de Grondrechten (FRA) naar de levenssituatie van Roma en Woonwagenbewoners in de Europese landen. Dat rapport wijst op de slechte leefomstandigheden voor Woonwagenbewoners in België. Een veelzeggend cijfer: slechts 39 procent van de kinderen (6-15 jaar) van Belgische Woonwagenbewoners loopt school (FRA, p.46). Die moeilijke aansluiting met het onderwijs heeft te maken met het voor Woonwagenbewoners schrijnend tekort aan standplaatsen. 95% van de bevroagde Woonwagenbewoners geeft aan dat er voor hen onvoldoende plaats is om te leven (FRA, p.84).

In Vlaanderen is er dus een groot tekort aan standplaatsen op residentiële terreinen (een terrein met vast standplaatsen voor permanent verblijf) en te weinig capaciteit op de 4 Vlaamse doortrekkersterreinen.

De woonwagencultuur in Vlaanderen is erkend als immaterieel erfgoed.

Woonsituatie van Woonwagenbewoners in Vlaanderen

Residentiële terreinen

De meeste Woonwagengewoners verblijven op één van de 32 officiële residentiële woonwagenterrein, in beheer van de gemeente. Ze zorgen zelf voor een woonwagen, betalen aan de gemeente de kosten voor water en elektriciteit en de huur voor de standplaats.

Middenveldorganisaties schatten dat er een tekort is van 1.000 plaatsen. Veel Woonwagengewoners leven daarom in huizen, maar ze missen zeer sterk de eigenheid van het mobiel wonen en de familiale en sociale contacten van op het Woonwagenterrein.

Een ander gevolg is dat heel wat families noodgedwongen aan het rondtrekken zijn. Hun aantal wordt door het voormalig Minderhedenforum op 300 gezinnen geschat (voornamelijk Roms). Het spreekt voor zich dat het op die manier heel moeilijk is om een stabiel leven op te bouwen: geen inkomen uit werk, moeilijk toegang tot hulpverlening, niet naar school. Deze groep moet dan een beroep doen op doortrekkersterreinen, campings of pleisterplekken.

Doortrekkersterreinen

Er zijn momenteel 4 terreinen in Vlaanderen: Gent, Asse, Lille en Kortrijk. Gemiddeld kunnen er 20 gezinnen terecht voor maximaal 2 tot 3 weken. Deze terreinen zijn in het beheer van een gemeente of provincie. Op elk terrein is er een terreinbeheerder die instaat voor het reservatiesysteem en het onderhoud van het terrein. Op sommige terreinen zoals in Gent, Asse en Lille wordt ook ingezet op sociale begeleiding. Dit betekent dat men bruggen vormt met de hulpverleningsorganisaties uit de buurt. Er wordt gezorgd dat de mutualiteit in orde is, dat er voor de gezinnen met jonge kinderen opvolging is door Kind en gezin. Hier en daar wordt ook geëxperimenteerd met vrijetijdsactiviteiten en educatief aanbod voor de kinderen.

Pleisterplekken

De gemeente kan een groep rondtrekkende gezinnen een tijdelijke toelating geven (een weide, een leegstaande parking ...). Er moet wel voorzien worden in water en sanitair. Maar de praktijk toont dat er steeds minder gemeenten geneigd zijn om dit toe te staan. Ze treden eerder streng op wanneer een groep een tijdelijke plaats zoekt. Dit maakt dat een groep Woonwagengewoners steeds meer opgejaagd is. Het feit dat er een groot tekort is aan standplaatsen (en dus niet het leven in de woonwagen zelf) zorgt dat het leven voor Woonwagengewoners zeer complex is (In-gent, De Wereld Morgen – oktober 2020).

Bron: Informatie voor bovenstaande tekst komt onder meer uit:

- Brochure 'Roma Reflecties', uitgegeven door POD, Maatschappelijke integratie
- Boek van Kim Janssens (2019): "Een leven lang opgejaagd. De plek van Woonwagengewoners in Vlaanderen".
- Boek van Lieve Daeren (2020): "De zoektocht naar een plaats. Rondtrekkende Woonwagengewoners en het woonwagenbeleid in Vlaanderen".
- *Opinie: Woonwagengewoners en Roma: what's in a name? In-Gent, 2 oktober 2020. De Wereld Morgen.*

Deel 2

Sleutels in het samenwerken met Romagezinnen en Woonwagengedwongen families

Deel 2 – Sleutels in het samenwerken met Romagezinnen en Woonwagenbewonersfamilies

Be-REYN is in 2019 gestart met een **lerend netwerk** voor medewerkers van de lokale teams van Kind en Gezin werkzaam in de regio's waar veel Romafamilies en Woonwagenbewoners verblijven. Hoofdthema: hoe kunnen we de kwaliteit van de dienstverlening voor deze doelgroepen verhogen?

Vanuit deze ervaring hebben we **zeven sleutels** opgemaakt in het werken met Romagezinnen en Woonwagenbewoners. Deze sleutels waren 'rode draden' die steeds naar boven kwamen tijdens de casusbesprekingen.

We lieten ons daarbij leiden door twee theoretische kaders om de eigen praktijk te analyseren:

- vanuit de **5 B's** zijn toegankelijkheidsdrempels in kaart gebracht: bereikbaar, betaalbaar, begrijpbaar, bruikbaar, beschikbaar.
- de **DECET¹-principes** leren ons iets over hoe voorzieningen voor gezinnen met jonge kinderen respectvol omgaan met diversiteit.

Via die kaders maakten we een belangrijke shift: van spreken over 'moeilijk bereikbare groepen' naar 'makkelijk bereikbare organisaties'. Vele sleutels zijn ook herkenbaar als belangrijke uitgangspunten in de dienstverlening voor alle gezinnen. In de praktijkvoorbeelden hebben we de uitgangspunten vertaald naar het werken met Romagezinnen en Woonwagenbewoners. Ze zijn ook herkenbaar in het werken met sommige andere groepen met een 'in zekere zin' vergelijkbaar historisch 'trauma' (cf. traditionele Joodse gemeenschappen).

Omdat deze inspiratiebundel wil **inspireren en goede praktijken delen** omtrent de diverse groep van Roma en Woonwagenbewoners, is de structuur bij de uitwerking van de sleutels steeds dezelfde.

- Vooreerst wordt beschreven "*waarom deze sleutel belangrijk is?*",
- vervolgens krijg je tips en praktijkvoorbeelden in "*aan de slag*"
- en bieden we jou en je team "*reflectievragen*" aan om stil te staan bij je huidige praktijk.

¹ DECET staat voor *Diversity in Early Childhood Education and Training*. Het was een netwerk van verschillende Europese organisaties die zich samen voor kwaliteitsvolle kinderopvang inzetten. Het netwerk bestaat niet meer, maar de principes die het heeft uitgewerkt over respect voor diversiteit zijn nog steeds richtinggevend. Zie: https://vbjk.be/files/attachments/809/handleiding_Zin_verlenen_aan_praktijk.pdf

Dit zijn de 7 sleutels:

SLEUTEL 1: Vertrouwen opbouwen

SLEUTEL 2: Mondelinge communicatie en evenwichtige informatie

SLEUTEL 3: Outreachend werken

SLEUTEL 4: Inzetten op diverse levensdomeinen - Complexiteit ontrafelen en samenwerken

SLEUTEL 5: Empowerend werken

SLEUTEL 6: Signaalfunctie

SLEUTEL 7: Nood aan een reflectiecultuur

SLEUTEL 1: Vertrouwen opbouwen

1 – Waarom is dit zo belangrijk?

Sociale professionals hebben soms de ervaring dat het opbouwen van een vertrouwensrelatie met Romagezinnen en Woonwagenbewonersfamilies geen sinecure is. De eeuwenlange uitsluiting en onderdrukking biedt dan ook een verklaring voor een wantrouwige relatie van Roma ten aanzien van sociaal werkers, overheidsorganisaties en andere burgers.

Ook in de publieke opinie merken we dat Romagezinnen vaak worden benaderd als een groep met multiproblemen (o.a. situaties van verontrusting, spijbelen, schooluitval ...). Die problemen worden vooral **geframed** als eigen aan hun cultuur en niet als gevolg van de sociaal-economische context van gezinnen. Interventies die vanuit dat perspectief vertrekken, vergroten veeleer de kloof dan ze te dichten.

We merken ook bij professionals een grote nood aan specifieke kennis over de cultuur van Romagezinnen. Omwille van een verschil in cultuur en gewoonten leken medewerkers te twijfelen aan hun competenties en vaardigheden om Romagezinnen te ondersteunen. Dit zorgde voor een **handelingsverlegenheid**. Hun professionele basishouding leek niet meer te volstaan.

Roma maken op basis van hun geschiedenis, die een opeenstapeling van ervaringen van uitsluiting en discriminatie omvat, een onderscheid met Gadje, de meerderheidsgroep in een samenleving.

"Discriminatie, racisme en uitsluiting zijn dus om begrijpelijke redenen het uitgangspunt van hun verwachtingspatroon geworden, wat gepaard gaat met een groot wantrouwen, achterdocht en terughoudendheid." (Hemelsoet, 2013)

Door de vele negatieve ervaringen zijn Romagezinnen niet altijd geneigd om de brug te slaan met Gadje. Dit kan je ook zien als een **zelfbeschermingslogica**, meteen terugtrekking in de eigen groep als gevolg (Naegels, 2021).

"Je moet weten: Roma worden overal uitgesloten. Zo word je een overlever, en vormen we een gesloten gemeenschap die weinig buitenstaanders of hulpverleners vertrouwt. Mijn nonkel vertelde verhalen over een leerkracht die hem om boodschappen stuurde. Als hij dat deed, zou ze hem er wel doorlaten. Het is niet ondenkbaar dat een Romakind in een Balkanland mishandeld wordt op school." (Fatime Karamani, gezinsondersteuner lokaal team Kind en Gezin en zelf Roma)

“Een belangrijke eerste stap in het bouwen aan die vertrouwensrelatie is het inzicht dat deze reële ervaringen van uitsluiting een grote invloed hebben op het soms moeilijk te begrijpen gedrag en betekenisgevingen door recent geïmmigreerde Roma.” (Hemseloet, 2013)

Bovendien is een **vertrouwensrelatie wederkerig** en kan de professional ook zelf een zekere drempel ervaren om de contacten aan te gaan. Mede doordat deze families in de publieke opinie vaak enkelzijdig vanuit een overlast-discours benaderd worden.

“Het is in vele gezinnen een zoeken en afstemmen van waarden en normen, daar zijn we ons van bewust. Maar met Roma ervaar ik het als bijzonder moeilijk, heel erg ver van mijn bed.” (Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)

2 – Aan de slag: Een basishouding van betrouwbaarheid en respect

- Neem de tijd voor een **oprechte en verwelkomende begroeting**, bijvoorbeeld in het consultatiebureau, zorgt ervoor dat ouders zich gezien voelen. Warm onthalen zit in kleine en grootse dingen zoals de houding van de medewerker/vrijwilligers, de ruimte-inrichting, bewust tijd maken.
- Een **open en niet beoordelende houding** is een verwachte basishouding t.a.v. elke gezin en vraagt bij Roma en Woonwagengezinnen een extra inspanning en **proactieve houding**. Dit vraagt bij sommige professionals een paradigmashift.

“Geen oordelen laten doorklinken in vragen, is soms uitdagend. Dat vraagt ‘sjiekwerk’. Wat helpt, is me echt proberen te verplaatsen in de schoenen van de gezinnen met wie ik werk.” (medewerker bij Agentschap Opgroeien)

“Mensen hebben goede redenen om te doen wat ze doen. Ga op zoek naar de positieve intentie achter gedrag. Erkenning van die intentie is essentieel om verbinding te maken ...” (Gezinsondersteuner, lokaal team Kind en Gezin)

- In het **erkennen van hun ervaring van sociale uitsluiting** zoeken we samen naar hun betekenisgeving. Zo krijgt de ondersteuning vorm vanuit wat nodig is om te leven op de voor hen waardevolle manier. Acties die vanuit dit perspectief vertrekken, bieden kansen tot sociale aansluiting en geven de mogelijkheid de kloof te verkleinen.

Tijdens een dialoogsessie met Romagezinnen over hun ervaringen met de dienstverlening van Kind en Gezin werd door hen benadrukt hoe belangrijk het is dat **hun eigen ervaringen en betekenisverlening beluisterd worden**. Dat betekent dat het informeren en adviseren inspeelt op en samengaat met het erkennen en waarderen van de eigen ervaringen van ouders én andere familieleden in ouderschap en opvoeding. De ouderlijke en professionele kennis samen als vertrekpunt nemen in het bespreken van adviezen, mogelijkheden, bezorgdheden en grenzen, helpt in de opbouw van die vertrouwensband.

“Werken met deze gezinnen geeft energie: hun enthousiasme, gastvrijheid en openheid in het individuele contact is warm. Het is

boeiend om hun cultuur te leren kennen.” (Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)

- **Betrokkenheid tonen op de leefsituatie van gezinnen.** Als medewerker uit het lokale team kom je geregeld bij gezinnen thuis. Dan is er soms wat meer tijd voor informele gesprekken waarbij je vanuit een oprechte houding interesse kan tonen in de cultuur, familiale situatie van de gezinnen. Ook als je je vooraf wat onzeker voelt over gedeelde gespreksonderwerpen, doen informele gesprekjes het goed. Dit **informele contact** zorgt ervoor dat de opstap naar meer diepgaande gesprekken mogelijk wordt.

“Tijdens de eerste keren dat ik contact had met Romagezinnen was ik er zeer bewust van om de hiërarchie goed te respecteren. Eerst de grootmoeder begroeten wanneer je op bezoek gaat bij een pasgeboren baby. Ze er goed bij betrekken en dan pas de mama en de baby. Het respect dat je toont in hun culturele hiërarchie is heel belangrijk.” (Sociaal werker, lokaal team Kind en Gezin)

- **Neem kennis over cultuur en geschiedenis in je op, maar veralgemeen niet.** Kennis over migratiegeschiedenis, over culturele waarden en normen, over de rol van de familie, over het belang van religie in de gemeenschap kan medewerkers meer **houvast** bieden om in gesprek te gaan. Hieronder sommen we enkele eigenheden op die we bij veel Romafamilies herkennen. Het opsommen van deze eigenschappen blijft een **risico**, omdat we hierdoor te weinig oog zouden hebben voor de grote diversiteit onder de families. We benoemen het hier enkele kenmerken (zie Foyer.be) zodat het je een kader kan geven om bepaalde gebeurtenissen te kunnen plaatsen, maar ga er niet vanuit dat dit steeds zo hoeft te zijn. Wees dus kritisch t.a.v. dit kijkkader en bekijk elke situatie apart. De keerzijde van deze medaille is immers het risico dat men niet meer vertrekt vanuit een oprecht nieuwsgierige houding in het contact met gezinnen, wat vaak een opstap is voor echt contact.
- Kies voor mondelinge communicatie. Vaak zal mama het eerste aanspreekpunt zijn wanneer het over het grootbrengen van de kinderen gaat, maar als er beslissingen moeten genomen worden of wanneer er problemen zijn, zal de communicatie meestal via de papa verlopen.
- Roma zijn vertrouwd met een cultuur van onderhandeling en wederkerigheid.
- Zeer korte adolescentie: Roma bekijken huwelijken op jonge leeftijd vanuit een opvoedkundig perspectief. Jongeren zijn vanaf een bepaalde leeftijd moeilijker te controleren. Huwelijk wordt als de minst slechte keuze voor de toekomst van de jongere gezien. Door het huwelijk krijgen de jongeren respect vanuit de gemeenschap: jongens zijn vanaf dan financieel verantwoordelijk, meisjes zijn verantwoordelijk voor de zorg en het huishouden. Onderwijs lijkt dan minder van belang.
- Vaagheid van tijdsgrenzen: Roma leven vaak vanuit het hier-en-nu-principe omwille van de precaire situatie waarin sommigen leven.

Tip

Wil je meer weten over de diversiteit onder de Romagemeenschappen (vooral in Brussel), dan vind je een helder overzicht bij Integratiecentrum De Foyer. [Lees hier meer.](#)

- Als aanknopingspunt voor de dialoog: het **welbevinden van het kind**.

"Als jij en wat je doet goed is voor hun kind, dan heb je al een stap voor om ook met de ouders vertrouwen op te bouwen." (Brugfiguur Sint-Niklaas)

"Ouderschap is iets universeels. Het is een onderwerp dat verbindt en dus een uitgelezen manier om aan vertrouwen te werken." (Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)

Is het gemakkelijker om contacten te leggen als je zelf Roma of een migratie-achtergrond hebt?

Wanneer je bepaalde gelijke ervaringen deelt, kan je elkaar mogelijk sneller begrijpen. Zeker wanneer je dezelfde taal spreekt, het land van oorsprong met zijn geschiedenis en cultuur ook goed kent, kan dit het contact vergemakkelijken. Maar dit betekent niet dat dit vanzelf zorgt voor een vertrouwensrelatie. Vriendelijkheid en respect, ook wanneer je geen gemeenschappelijke taal hebt en niet dezelfde ervaringen deelt, blijven het allerbelangrijkst.

*"Je moet wel wat feeling hebben om bij een gezin binnen te komen en problemen aan te kaarten. Soms zijn ze in het begin wantrouwig. Het helpt dat je dan kan vertrekken vanuit je eigen ervaring, je rugzak. Bijna iedereen die werkt als gezinsondersteuner heeft zo'n verhaal. **Onze voelsprietten staan gevoeliger afgestemd.** Je denkt: 'Toen ik in die situatie zat, welke hulp had ik dan graag gehad?' Ook voel ik aan welke culturele verschillen kunnen spelen en welke impact die kunnen hebben op kind en ouder." (Fatime Karamani, gezinsondersteuner lokaal team Kind en Gezin en zelf Roma)*

3 – Reflectievragen²

1. Hoe nodig je gezinnen uit om gebruik te maken van dienstverlening van Kind en Gezin? Hoe zorg jij voor een warm onthaal? Hoe zorg je ervoor dat gezinnen elementen van zichzelf terugvinden in de werking (bijvoorbeeld in de inrichting, het spelmateriaal, ...)? Zie je hier nog verbeterpunten?
2. Voelen Roma-ouders zich gerespecteerd in hun ouderrol? Hoe kijken jullie naar de verschillende posities van moeder, vader, grootmoeder ... in het gezinsleven en hoe straal je dit uit tijdens je contacten?
3. Durf jij onbevangen het gesprek aangaan?
4. Hoe creëer jij tijdens de consultatie of bij een huisbezoek een veilig klimaat waarin alle overtuigingen, waarden en meningen – ook al worden ze als tegenstrijdig ervaren – kunnen worden uitgedrukt en besproken?

SLEUTEL 2

Mondelinge communicatie en evenwichtige informatie

1 – Waarom is dat zo belangrijk?

Het Romanes is een taal die enkel mondeling wordt gedeeld en dus geen geschreven vorm kent. Hierdoor is de analfabetiseringsgraad onder Roma nog steeds groot. Zet dus vooral in op **mondelijke communicatie** in plaats van info te delen via brieven, flyers ...

"In Kosovo bestaat papierwerk amper. Dan is in Vlaanderen schrikken hoor! Ik herinner me nog na een jaar hier dat ik een brief van de kinderbijslag moest voorlezen aan mijn vader. 'En wat moet er hier?', vroeg hij. 'Ik weet het niet', zei ik, amper acht, 'er staat dat je een hand moet tekenen?' Ik begreep niet wat een handtekening was. We hebben daar dan de omtrek van de hand van mijn broertje op getekend. 'Die Belgen zijn toch rare mensen', zei mijn vader." (Fatime Karamani, gezinsondersteuner lokaal team Kind en Gezin en zelf Roma)

Tijdens de REYN-projectperiode hebben we geëxperimenteerd met **permanentiemomenten** door een sociaal werker (Kind en Gezin) en medewerker CAW op het doortrekkersterrein van Asse. Dit met als doel om de bredere sociale ondersteuning van deze families te waarborgen. Hier hebben we geleerd dat het ophangen van affiches om de permanentiemomenten aan te kondigen geen zin had.

² Deze reflectievragen bij alle sleutels zijn onder meer geïnspireerd op de drempellijst ontwikkeld in het project 'Ecce Ama, childcare in learning networks', onder leiding van het VBJK en de herwerkte versie van VVSG en VCOK uit het project 'Leren op de werkvloer – toegankelijke kinderopvang (2017-2018)'.

Wat wel helpt, is om een vaste dag in de maand aanwezig te zijn. Eénmaal iemand goede ervaringen heeft, wordt het snel doorverteld in de gemeenschap.

Professionals ervaren in hun contacten met Romagezinnen bovendien dat het Belgische bureaucratische overheidssysteem veel druk legt op families.

"Als Belgen worden we geboren met een agenda in de wieg en zijn we geleerd om op tijd naar afspraken te komen. Voor Romagezinnen is dit minder evident." (Brugfiguur Onderwijs, Stad Gent)

Gezinsondersteuners en sociaal werkers gaan op zoek naar **creatieve** manieren om gezinnen te helpen herinneren aan de afspraken: bellen, WhatsApp, kleurcodes op herinneringsbriefjes. Belangrijk is om steeds kritisch na te gaan: in welke mate worden gezinnen hier afhankelijk van en zou het een rem kunnen zetten op hun gevoel van zelfredzaamheid? Gezinsondersteuners geven ook het advies om 'op de bots' langs te gaan.

"Ik communiceer heel vaak via WhatsApp, geschreven of spraakbericht. Dat kan dan makkelijk vertaald worden." (Gezinsondersteuner, lokaal team Kind en Gezin)

2 – Aan de slag

- **Duidelijke communicatie:** *zeggen wat je doet* – bijvoorbeeld diensten contacteren in hun bijzijn – *en doen wat je zegt* – bijvoorbeeld naleven van gemaakte afspraken.
Ga op een **discrete manier** om met **informatie** die gedeeld wordt. De gemeenschap (bv. op een residentieel terrein) is klein en alle info circuleert mondeling. Experts geven de tip om op de doortrekkers- of residentieële terreinen tijdens een bezoekmoment bij alle Woonwagens rond te gaan. Uit ervaring weten ze dan dat families zich zouden afvragen, 'waarom kloppen ze niet bij mij aan, maar wel bij alle anderen?' Dit zou de reactie kunnen geven, 'jij komt nooit bij mij, ik vertrouw je niet'.
- **Gepast doorverwijzen** vanuit betrokkenheid en engagement voor gezinnen. Als gezinsondersteuner gebeurt het vaak dat gezinnen met heel wat vragen over diverse kwesties tot bij jou komen. Of je merkt dat er net schroom is om hulp in te roepen bij de stapel papieren thuis. Als professional is het dan belangrijk om gezinnen juist te informeren, te ondersteunen en door te verwijzen indien nodig op maat van het gezin.
- **Bewust zijn van de diverse gebieden die van belang zijn in de interculturele communicatie.** Het TOPOI model biedt hiertoe een goed analyse- en interventiekader³. TOPOI staat voor 5 gebieden die in je communicatie met ouders relevant zijn: de taal die gesproken wordt, de aanwezige referentiekaders (**o**rdening), de **p**ersonen die deelnemen, de **o**rganisatie en ondersteunende materialen die je kan inzetten en de **i**nzet en betrokkenheid van de deelnemers. Op deze diverse gebieden kan ruis ontstaan, maar het zijn tegelijk ook gebieden voor verandering en verbetering om ontstane misverstanden in de communicatie aan te pakken.

³ Hofman, E. (2018) Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI-model. Houten, Bon Stafleu Van Loghum

3 – Reflectievragen

1. Welke manier van informeren loopt goed? In welke mate slagen jullie erin om de werking op een laagdrempelige manier toe te lichten?
2. Hoe loopt jouw communicatie met gezinnen? Loopt het vlot of zit er ruis op en heb je zicht op het waarom?
 - a. *Taal*: Welke taal spreken jullie en/of met welke brugfuncties werk je? Wat werkt, wat werkt niet?
 - b. *Ordering*: Hoe kijk jijzelf naar 'Roma'? Ga je de dialoog aan over waarden en normen. Hoe stel je zaken respectvol in vraag? Hoe slaag je erin respect op te brengen voor waarden/normen die veraf staan van de jouwe?
 - c. *Personen*: Met wie heb je/maak je het contact in het gezin? Hoe krijg je zicht op de verschillende posities, rollen of machtsverhoudingen van de aanwezigen en hoe speel je daarop in?
 - d. *Organisatie*: Hoe voel je dat de maatschappelijke uitsluiting van Roma en de blik t.a.v. Roma jouw gesprek beïnvloedt? Slaag je erin dat te overstijgen en hoe doe je dat?
 - e. *Inzet*: Heb je voldoende zicht op de onderliggende motieven, behoeften, verlangens van alle betrokkenen? Hoe ga je om met de vraag/verwachting naar materiële ondersteuning 'als voorwaarde' om het contact blijvend te houden?
3. Voelen gezinnen/gezinsleden zich gehoord? Wordt de privacy van gezinnen/gezinsleden gerespecteerd?

SLEUTEL 3 Outreaching werken

1 – Waarom is dat zo belangrijk?

Onder de Woonwagenbewoners is er een subgroep die heel kwetsbaar zijn: de **Roms** (ongeveer 300 gezinnen). Zij leven hoofdzakelijk nog in woonwagens waarmee ze rondtrekken of vast op residentiële terreinen wonen. Velen zijn echter verplicht om rond te rekken door een nijpend tekort aan plekken op die terreinen. Daardoor leven ze continu in onzekerheid hebben vaak geen toegang tot de meest elementaire voorzieningen zoals elektriciteit en water en ervaren overal verjaagd te worden. De kinderen hebben door het gebrek aan een vaste standplaats geen toegang tot het onderwijs, de gezinnen geen toegang tot dienstverlening (HIVA, 2020).

De groep van rondtrekkende Woonwagenbewoners kan gebruikmaken van **vier doortrekkersterreinen** in Vlaanderen (Gent, Kortrijk, Lille en Asse). Op die terreinen kunnen gezinnen maximaal drie weken aan een stuk verblijven. Ze zijn specifiek voor deze groep uitgerust en worden overwegend positief beoordeeld. Het beschikbare sanitair, de band met de terreinbeheerder en de sociale omkadering spelen daarbij een rol (HIVA, 2020). Maar daar knelt het schoentje. De sociale omkadering die aangeboden wordt, is zeer gering en wordt nu vooral opgenomen door de terreinbeheerder, als een surplus op zijn of haar reguliere takenpakket.

De **Woonwagenbewoners** zijn een groep die een **outreachinge** benadering nodig hebben (Janssens, 2019). Maar de outreachende benadering is ook nodig voor heel wat andere (niet-nomadische) Romagezinnen in zeer kwetsbare situaties. Het gaat om gezinnen opzoeken daar waar ze komen, gezinnen aanspreken indien ze op straat wonen, in kraakpanden, op tijdelijke terreinen ...

Een outreachende benadering **geldt voor alle Roma subgroepen**. Zie ter illustratie de praktijken die beschreven worden bij 'aan de slag'.

2 – Aan de slag

Woonwagenbewoners die leven op doortrekkersterreinen

- **Regelmatig bezoeken noodzakelijk voor vertrouwensrelatie.** Medewerkers van de lokale teams waar een doortrekkersterrein zich bevindt, gaan reeds langs op het doortrekkersterrein. Nu is het zo dat op vraag van de terreinbeheerder een medewerker van Kind en Gezin langskomt wanneer een baby wordt geboren of een medewerker van het CAW of OCMW wordt ingeschakeld voor vragen rond allerlei papieren. Die ondersteuning speelt vooral in op vragen die deze gezinnen hebben in het hier en nu. Een zeer waardevolle omkadering, maar wel zeer ad hoc. Praktijkwerkers geven zelf aan liever proactiever aanwezig te zijn op de terreinen zodat er meer kans is om een vertrouwensrelatie uit te bouwen. Dat bereik je niet door één of twee sporadische bezoeken. Blijf dus regelmatig langsgaan zodat je voor de Romgezinnen een vertrouwd gezicht kan worden.
- **Ga in tandem.** Voor sommige professionals kan een bezoek aan het doortrekkersterrein ook hoogdrempelig aanvoelen. Daarom kan het interessant zijn om in tandem te gaan. Neem hiervoor contact op met de terreinbeheerder of met Caritas Vlaanderen dat het referentieadres van heel wat Romgezinnen beheert. Aarzel niet om contact op te nemen met organisaties die al langer met Romgezinnen werken. Zij kunnen je informeren over de leefsituatie, de wetgeving ... De aanwezigheid van de medewerkers op het terrein zelf wordt door Woonwagenbewoners ook gewaardeerd, vanwege de goodwill die de dienstverleners daarmee tonen: zij nemen de moeite om de Woonwagenbewoners zelf op te zoeken. Dat wordt bevestigd in de gesprekken die de onderzoekers van het HIVA – Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving – met rondtrekkende Woonwagenbewoners voerden voor hun onderzoek naar hun leefomstandigheden.
- **Bekijk de brochure 'Handvaten voor hulpverlening aan rondtrekkende woonwagenbewoners'.** In deze brochure helpt het **Minderhedenforum**,

samen met enkele ervaringsdeskundigen, je op weg in de begeleiding van deze (onbekende) doelgroep.

- **Bezoek de interessante website** <https://woonwagenbewoners.be> die heel wat achtergrondinformatie over de leefwereld van Woonwagenbewoners en het beleid. De site bevat een bundeling van alle beschikbare ondersteuning voor hulpverleners. Er is een online forum waar je terecht kan met al je vragen.
- **Bekijk de [juridische gids](#) uitgegeven door Caritas Vlaanderen.** Deze gids tracht hulpverleners en lokale besturen wegwijs te maken in het bestaand wetgevend kader om met woonwagenbewoners aan de slag te gaan rond de thema's: adres, wonen, OCMW en onderwijs.
- Ook het **Agentschap Opgroeien** heeft een intervisiegroep opgericht voor de medewerkers van het lokale team die op de terreinen werken.

Woonwagenbewoners die leven op residentiële terreinen

Al twee jaar trekt Inloopteam De Mobil naar het **woonwagenterrein in Leuven** met de **B(r)abbelkaravaan**, een bestelwagen met tent en speelgoed. Ze installeren er een ontmoetingsruimte en willen een plek creëren waar ouders even tot rust kunnen komen en kunnen ontsnappen aan hun dagelijkse zorgen over armoede en overleven. Meer lezen: [surf naar de themapagina van Expoo](#).

"We bieden kleine activiteiten aan zoals een kamp bouwen. Als de kinderen daar dan in en uit kruipen, kunnen we het hebben over wat het betekent om een plek te hebben, een huis, of een plek in huis of in de maatschappij. Soms bakken we ook samen pannenkoeken of maken soep. Dan praten we over de eetgewoontes thuis, over hoe duur eten is, wat gezond eten is, of hoe leuk het als mama is om te zien dat de kinderen goed eten. Dat werkt heel verbindend: door het samen te doen, volgt het gesprek." (Annelies Sterckx, Inloopteam de Mobil)

Roma die leven in 'kampen'

Bij het lokaal team Gent-West waren we tijdens het intervisietraject getuige van een shift in het denken en handelen van de medewerkers. Samenvattend kan de shift benoemd worden als: van 'moeilijk bereikbare groepen' naar '**makkelijk bereikbare organisaties**'. Volgende vraag leidde de mindshift: Hoe kunnen we als organisatie tegemoetkomen aan de diverse noden van de gezinnen, eerder dan dat de gezinnen zich inpassen in de noden van de basisvoorzieningen (afspraken, openingsuren en vooraf bepaalde locaties)?

Al jarenlang woont er in de stad Gent een groep van Romafamilies die in erbarmelijke omstandigheden in kampen wonen. Het lokale team kon via hun reguliere werking die families niet bereiken. Veel tijd en energie ging bijgevolg verloren in het maken van afspraken op het consultatiebureau. Er werd nagedacht over andere strategieën om een outreachende werking op te zetten. Eén van de sleutels was om **partners** erbij te betrekken die wel de kennis hebben om deze families te bereiken. Zo kwam het team bij de Buurtstewards terecht. In nauwe samenwerking met hen is er o.a. een vaccinatiemoment met het mobiele vaccinatieteam voorbereid.

"Zo zijn we dan eigenlijk gestart met de mooie samenwerking voor kinderen die we niet kunnen of konden bereiken. Met als gevolg dat we dan eigenlijk op een heel andere manier een spiegel voor onszelf hebben voorgehouden vanuit onze opdracht 'hoe moeten we onze

dienstverlening aanpassen om die doelgroep wel te kunnen bereiken want zij hebben ook recht op ons aanbod?" (Sociaal werker, lokaal team Kind en Gezin)

In Gent organiseerden ze naar aanleiding van het drie jaar durende project '**Postmobiel wonen**', waar veel Romafamilies aan deelnamen, een maandelijks consultatiemoment op het terrein waar de gezinnen wonen.

"Altijd hetzelfde gezicht zien, bouwt langzaam vertrouwen op. Ouders blijven plakken na het consult, ze voelen het niet als een verplicht nummertje." (Verpleegkundige, Agentschap Opgroeien)

De betrokken medewerkers van het lokaal team getuigden dat ze door dit initiatief geconfronteerd werden met hun **eigen vooronderstellingen** die ze bewust en onbewust meedroegen.

"Ik dacht, we zijn rond met ons consult, over naar de volgende maar ze bleven zitten. Dat was voor mij al een eerste confrontatie met het vooroordeel dat ik dan had over het weinige vertrouwen dat er van hen uitgaat. Ze doen dit omdat het een verplicht nummertje is maar het bleek uiteindelijk niet zo te zijn. Ik krijg elke keer een spiegel voorgehouden. Het is voor mij een groot groeiproces. Evenzeer als het voor de gezinnen zelf is, denk ik." (Verpleegkundige, Lubecksite-Gent)

3 – Reflectievragen

1. Hebben jullie zicht op de verblijfplaatsen van Roma in jullie regio (woonwagenterreinen, andere tijdelijke locaties, gehuisveste gezinnen in bepaalde buurten,...) ?
2. Hoe pakken jullie het outreachend werk aan in afstemming met de diverse woonsituaties? Welk aanbod organiseren jullie waar, voor wie (o.a. leeftijd, aantallen,...), met wie, waarom en hoe? Is dit gedragen door het hele team, hoe kunnen jullie voor elkaar inspringen indien nodig?
3. Welke lokale partners zijn voor jullie belangrijk om toegang te krijgen, de werking bekend te maken,...? Zijn er verbeterpunten?

SLEUTEL 4

Inzetten op diverse levensdomeinen - Complexiteit ontrafelen en samenwerken

1 – Waarom is dat zo belangrijk?

Cijfers zijn alarmerend.

Recent Europees onderzoek (FRA) toont aan dat 31% van alle Belgische Roma zelf aangeeft dat hun gezondheid niet goed is. Dit is meer dan de modale Belg.

Een opmerkelijk cijfer uit dit Europees onderzoek is dat Roma in België gemiddeld 14 jaar minder oud worden dan de algemene bevolking.

Armoede

- 40% van de Roma en 55% van de Woonwagbewoners in België leeft in een huishouden waar men (veel) moeite heeft om rond te komen. Voor de algemene Belgische bevolking is het cijfer 19%.
- 25% van de Romkinderen en 21% van de kinderen van Woonwagbewoners in België groeit op in een situatie van ernstige materiële armoede.

Onderwijs

- Slechts 80% van de Romakinderen **van 4 tot en met 6 jaar** in België neemt deel aan voorschools onderwijs (ten opzichte van bijna alle kinderen in België).
- 95% van de Roma-kinderen van 6 tot en met 15 jaar volgt onderwijs.
- 39% van de kinderen van Woonwagbewoners van 6 tot en met 15 jaar volgt onderwijs.
- 55% van de Woonwagbewoners van 45 jaar en ouder in België heeft geen formeel onderwijs afgerond of zelf nooit formeel onderwijs gevolgd. Voor Roma is dat 26%.

Wat zijn verklaringsmodellen voor de kwetsbare situatie van Romagezinnen?

Dienstverlening aan Romagezinnen is complex omdat er heel wat drempels gecumuleerd worden. Al die factoren beïnvloeden elkaar en zorgen voor een vicieuze cirkel die deze uitsluiting in stand houdt (Naegels, N. (2021):

- *Uitdagingen op verschillende levensdomeinen komen samen*: het al dan niet hebben van verblijfsdocumenten, huisvesting die vaak zeer precair is door tekort aan standplaatsen op terreinen of te lange wachtlijsten voor sociale huisvesting, vaak geen onderwijsstrategie ... Gevolgen van generatie-armoede.
- *Overlevingscultuur*: veel Romagezinnen en Woonwagbewonersfamilies leven in zeer precaire situaties, waardoor ze vaak moeten handelen en denken vanuit een overlevingslogica. Dat houdt per definitie een focus op de korte termijn in. Een schoolloopbaan vraagt een langetermijninvestering en kan dat botsten met het kortetermijndenken dat hun leven kenmerkt. Veel ouders verwachten bijgevolg van de school: een focus op het aanleren van

functionele en praktische vaardigheden zoals leren lezen en schrijven. Vanuit die focus zijn sommige ouders ook minder geneigd om hun kinderen al vanaf de kleuterleeftijd te laten starten, mede vanuit hun opvatting dat in de kleuterklas het speelse leren niet leidt tot het aanleren van functionele vaardigheden.

- *Culturele drempels*: groepscultuur is sterk aanwezig, taaldrempels, religie.

2 – Aan de slag

Medewerkers geven aan dat ze in eerste instantie kijken naar de maatschappelijk kwetsbare situatie. Etniciteit of religie kunnen een rol spelen in de betekenisgeving maar **inzetten op rechten** staat centraal. Om rechten op de diverse levensdomeinen te realiseren, is de lokale samenwerking met diverse organisaties nodig.

*"Een zwangere tienermoeder behandelen we als 'mens', niet als 'Roma-meisje.'
(Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)*

Roma

- In **Brussel** zocht men daarom naar bondgenootschap met organisaties die Roma een warm hart toedragen. Er werd een samenwerking met Molenrom vzw opgezet, die werk maakt van vrijetijdactiviteiten voor kinderen en administratieve ondersteuning voor ouders biedt. Zo kan Kind en Gezin de focus op het ouderschap en de ontwikkeling van het kind houden.
- In **Gent en Sint-Niklaas** werkt men samen met **brugfiguren**. Net zoals bij gezinnen die in kansarmoede leven (waaronder dus veel Romagezinnen) weten we hoe belangrijk een schakelfiguur is, die met gezinnen echt letterlijk samen op weg gaat. Dit betekent idealiter het opnemen van twee rollen: individueel naast de cliënt samen kleine stappen vooruit (bv. groeipakket in orde brengen), maar ook op organisatieniveau duidelijk maken waar drempels liggen om toegankelijkheid te verbeteren.
- **Www.integratie-inburgering.be/nl/Roma**. Deze website gaat specifiek in op de ondersteuning van Romagezinnen vanuit verschillende levensdomeinen. Via tips en interessante praktijken krijg je zicht op de ondersteuning die ze nodig kunnen hebben. [Meer lezen via deze link.](#)

"Een verhaal van hindernissen en toevalstreffers". Praktijkbeschrijving van een pop-up vaccinatie in een (tijdelijk) Romakamp in Anderlecht naar een meer structureel engagement tot samenwerking.

Een jong Romameisje wordt eind juli 2019 opgenomen in het Sint-Pietersziekenhuis met kinkhoest. Gezien de besmettelijkheid van de ziekte is het belangrijk de groep waartoe het meisje behoort zo snel mogelijk te lokaliseren en te vaccineren. Niemand weet echter waar de groep verblijft sinds ze verdreven werden van een privéterrein in Anderlecht. De sociaal werker van de Dienst Roma van het OCMW Anderlecht contacteert heel haar netwerk om de Romagroep op het spoor te komen. Zo ook de regioverpleegkundige van Kind en Gezin, die toevallig op dat moment op straat in gesprek is met een mama die de Romagroep en hun nieuwe verblijfplaats kent. De diensten van de gemeente Anderlecht (Dienst Hygiëne, Straathoekwerkers-Preventiehuis, Dienst Maatschappelijke Overlast van de lokale politie PZ Zuiden), OCMW Anderlecht (Dienst Roma) en Kind en Gezin (CB Anderlecht-Veeartsenstraat) gaan ter plaatse om de situatie in te schatten.

Woonwagenbewoners

- **Van woonwagenterrein naar school:** In Leuven werken verschillende diensten samen met Woonwagenbewoners. De uitdaging: kinderen naar school laten gaan. Met succes: Bijna elke kind start het nieuwe schooljaar. Vervolgens is het de kunst om ze ook doorheen het jaar in de klas te houden. Het is belangrijk om die warme transitie vroeg op te starten. Ook het lokale team van Kind en Gezin begeleidt de transitie naar school.

"Wanneer ouders naar ons consultatiebureau komen voor de medische controle van hun baby's en peuters, hebben we het met hen over schoolgaan. Eerst denken ze dat school vanaf de kleuterleeftijd te vroeg is voor hun kind, maar later veranderen ze vaak van gedachten. We informeren hen over hoe ze hun kind kunnen inschrijven of over de starturen van de school."
(Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)

- Naast gezinnen wegwijs maken in het onderwijs, is het van belang ontvankelijk te zijn voor de **zorgen en vragen die bij zo'n schoolstart de kop opsteken**. Zo vertellen ouders dat ze zich zorgen maken over de eetmomenten op school. Ze geven aan dat hun kinderen gewoon zijn doorheen de hele dag te eten. Scholen daarentegen werken veelal met een dagstructuur waardoor een tussendoortje op vaste momenten gebeurt. Ouders zijn bang dat hun kind honger zal hebben. Zowel de medewerkers van de B(r)abbelkaravaan als de gezinsondersteuners zijn brugfiguren tussen de

gezinnen en de scholen. Zij kunnen bijvoorbeeld samen met het gezin de school vooraf een bezoekje brengen. Dit helpt om vertrouwen te krijgen met de schoolse context. Ouders kunnen er hun vragen en zorgen delen met de leerkrachten. Meer lezen over deze praktijk via het [artikel op Sociaal.net](#).

3 – Reflectievragen

1. Hoe werken we met en voor Romagezinnen samen met andere diensten? Betrekken we partners uit diverse levensdomeinen en leiden we toe, verwijzen we door of schakelen we bij? Welke partners, organisaties, netwerken in onze regio zijn van belang voor de ondersteuning van die complexiteit?
2. Hoe ziet de samenwerking met organisaties eruit: bieden we in samenspraak een afgestemde ondersteuning, kunnen we drempels overstijgen?
3. Instap in kleuteronderwijs: werken medewerkers van Kind en Gezin ook aan de transitie van kinderen naar de kleuterschool en starten ze een ouderschoolsamenwerking op? Wie zijn nu al onze bondgenoten om dit te realiseren? Hoe werk je hiervoor samen met scholen? Kan je samen met hen in gesprek gaan over hoe bepaalde drempels weggewerkt kunnen worden? Weet je wat gezinnen belangrijk vinden in relatie tot het schoolgaan van de kinderen? Hoe werk je samen met de school aan het opbouwen van een partnerschap tussen school en gezinnen? Een relatie die warm en wederkerig is? Hoe kom je de bezorgdheden en onzekerheden van Roma-ouders te weten over schoollopen?
4. Zien we resultaat van eerder gemaakte afspraken m.b.t. de ondersteuning van Romagezinnen? Moet, kan er bijgestuurd worden?

SLEUTEL 5 Empowerend werken

1 – Waarom is dat zo belangrijk?

Als we het recht op kansrijk opgroeien voor elk kind willen waarmaken, dan is het belangrijk de rechten van en keuzemogelijkheden voor kinderen, jongeren en gezinnen te vergroten. Mensen 'empoweren' of 'in hun kracht zetten' is een belangrijk principe in sociaal werk en gezinsondersteuning. Het is een bewustwordingsproces waarbij mensen of groepen meer grip krijgen op gebeurtenissen en situaties die belangrijk voor hen zijn. Mensen empoweren is de **dialoog** aangaan en hen versterken zodat ze maatschappelijk mogen, durven en kunnen participeren.

Maar hoe kan je je eigen krachten kennen en een plaats krijgen als burger in een omgeving waarin je wordt gemarginaliseerd en als je leeft in zeer slechte sociaal-economische omstandigheden?

"Roma-ouders willen precies hetzelfde als alle ouders. Ze hopen dat hun kinderen slagen in de maatschappij. Dat hun dochters en zonen het beter zullen hebben dan zij het hebben gehad." (Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)

Empowerend werken heeft aandacht voor deze componenten:

- Verbinding met zichzelf: hen stimuleren en motiveren om een positief zelfbeeld op te bouwen bv. mogen fier zijn op het Roma-zijn, als element van de eigen identiteit.
- Verbinding met de ander: delen en samenbrengen van ervaringen, samen zoeken naar betekenisgeving op diverse vragen en dilemma's die zich voordoen. Vertrekken vanuit 'wat bindt ons?' (bv. moeder zijn).
- Verbinding met de maatschappij: mensen kunnen veel zelf maar botsen vaak op de drempels in hun omgeving. Als professional is het belangrijk te kijken waar de drempels zitten, hoe ze kunnen worden opgelost en mensen tot hun 'rechten' kunnen komen (zie ook sleutel 6: Signaalfunctie).

2 – Aan de slag

- In het consultatiebureau van Kind en gezin (regiohuis in Sint-Niklaas) en in samenwerking met de buurtstewards wordt het **wachtkamermoment** aangegrepen als een **ontmoetingsmoment** voor Romamoeders, waar ze onderling kunnen uitwisselen over het ouderschap. Vanuit de vertrouwensrelatie die ze hebben opgebouwd, slagen ze erin om ook taboe-onderwerpen bespreekbaar te stellen. Vragen zoals over anticonceptie en het rijbewijsexamen passeren de revue. Door het begeleiden van de moeders in

een 'vrije' spreekruimte en hen nieuwe kennis bij te brengen, kan dit een empowerend effect hebben. De uitdaging blijft wel om verbinding te maken met het aanbod spel-en-ontmoeting voor alle gezinnen.

- "**Taalbubbels+**" was een inburgeringsprogramma voor laaggeletterde moeders én kinderen tot 3 jaar, georganiseerd in het Huis van het Kind Deurne-Noord. Het project lijst 'lessons learned' op rond het werken met Romamoeders. Meer lezen via de [Opgroeien website](#).

3 – Reflectievragen

1. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat kinderen van Romagemeenschappen en Woonwagenbewoners zelfbewust en zelfverzekerd mogen zijn, zodat ze trots kunnen zijn op de rijkdom van hun cultuur, en op hun (deel)identiteit als Roma en Woonwagenbewoners?
2. Zijn we ons bewust van de problematiserende maatschappelijke kijk t.a.v. Romagezinnen: in welke mate zien we de impact van die houding bij onszelf, bij de gezinnen, in onze werkrelatie?
3. Wat heb ik nodig, kan ik doen om krachtgericht te kijken en te ondersteunen:
 - a. versterken van kind, jongere en ouders
 - b. versterken van de relatie met andere kinderen, jongeren en ouders
 - c. versterken van de maatschappelijke participatie
4. Respectvol omgaan met een diversiteit aan gezinnen betekent dat iedereen wordt gestimuleerd om alle aspecten van zijn/haar identiteit te ontwikkelen. Hoe tonen we in onze contacten met gezinnen dat we respect hebben voor hun eigen kennis, levenservaring, competenties? Hoe stimuleren we hen in hun zelfgroei en zelfacceptatie?

SLEUTEL 6 Signaalfunctie

1 – Waarom is dat zo belangrijk?

Tijdens onze contacten met gezinnen leren we iets over de structurele drempels en discriminatie die zij ervaren in het dagelijkse leven. Daarom is het belangrijk dat we samen inclusieve praktijken ontwikkelen, verdiepen en verspreiden en beleidsmakers inspireren.

2 – Aan de slag

Woonwagenbewoners

- **Hoe kunnen gezinsorganisaties hun weg vinden naar het doortrekkersterrein?**
Huis van het Kind Assen heeft i.s.m Kind en Gezin een werkgroep opgericht. Zo willen zij partners engageren om hun dienstverlening ook te realiseren voor de gezinnen op de doortrekkersterreinen. De terreinbeheerder informeerde de groep over schrijnende verhalen. Voor vele partners was dit een eerste kennismaking met het terrein en de Woonwagenbewoners. Vervolgens is een info-graphic opgemaakt om naar andere partners en het lokale bestuur te kunnen toestappen. Tijdens de gesprekken zijn de ideeën en twijfels beluisterd en werd concreet gevraagd naar welke rol ze op korte termijn kunnen opnemen. Dit heeft geleid tot het engagement van andere organisaties. Er zijn dan praktische afspraken gemaakt om in duo naar het terrein te gaan, om de drempel te verlagen voor nieuwe partners.

3 – Reflectievragen

1. In welke mate zie je het als jouw rol om vormen van discriminatie te signaleren? Welke platforms gebruik je hiervoor?
2. Hoe kunnen wij vanuit de individuele contacten en lokale samenwerking werk maken van het documenteren en signaleren van structurele ervaren drempels en maatschappelijke uitsluiting?
3. Hoe kunnen we bijdragen aan het verminderen van de ervaren structurele ongelijkheid?

SLEUTEL 7

Nood aan reflectiecultuur

1 – Waarom is dat zo belangrijk?

Werken met een grote diversiteit aan gezinnen is niet eenvoudig. Soms is de achtergrond van gezinnen heel erg verschillend van die van medewerkers. Zo spelen eigen overtuigingen, waarden en normen een rol. Daarom is het belangrijk ruimte te creëren om daarover met elkaar te kunnen spreken.

Sommige professionals in het lerend netwerk wijzen op de energie die het vraagt om steeds opnieuw te proberen het contact aan te gaan wanneer de opgebouwde werkrelatie een 'terugval' kent en om met al het onrecht geconfronteerd te worden. Daarom is het waardevol dat er **reflectieruimte in het team** wordt voorzien.

2 – Aan de slag

Reflectieruimte creëren kan individueel, met enkele collega's of in team gebeuren. De reflectie in team kan bv. inzetten op het bespreken van situaties die je raken, vanuit de overtuiging dat het de opdracht is om te blijven proberen de relatie op te bouwen. Andere thema's voor team-intervisies: omgaan met de weerstand en kwaadheid bij de gezinnen en jezelf omdat het zo moeilijk loopt, terug proberen verbinding zoeken, ...

"Blijf vanuit een nieuwsgierige authenticiteit vragen stellen. En je moet weten dat je soms een goed gesprek hebt en een andere keer weer bot vangt." (Verpleegkundige, lokaal team Kind en Gezin)

- Het lokale team Brussel (Noord) organiseert op frequente basis **intern casusoverleg** met de betrokken functies in het team. Verpleegkundigen, gezinsondersteuners, sociaal werkers en psychopedagogen bespreken de complexe casussen vanuit de diverse perspectieven. Op die wijze zoeken ze samen naar mogelijkheden in de ondersteuning van de specifieke casus, maar tevens leren ze van elkaar en versterken ze hun competenties m.b.t. de lokale samenwerking in de ondersteuning van gezinnen in al hun diversiteit.

Het verhaal van Els Galle

[Lees hier het verhaal van Els Galle, verpleegkundige bij Kind en Gezin](#) over hoe ze elke dag mama's begeleidt die (over)leven in precaire omstandigheden.

3 – Reflectievragen

1. Is er ruimte om vanuit een gezamenlijke visie concrete praktijksituaties te bespreken? Zijn er daarvoor 'officiële momenten' geïnstalleerd?
2. In welke mate zijn deze ondersteunend voor je werk? Zie je hiervoor verbeterkansen?
3. In welke mate is er een voldoende groot intern draagvlak en een uitgewerkte visie om samen en continu werk te maken van kwaliteitsvolle dienstverlening aan Romagezinnen?

Bronnenlijst

Literatuur

Daeren, L. (2020). *De zoektocht naar een plaats. Rondtrekkende Woonwagenbewoners en het woonwagengebeleid in Vlaanderen*. In-Gent, integratie en inburgering.

De Wereld Morgen. (2020). *Opinie: Woonwagenbewoners en Roma: what's in a name?.* Gent

Hemelseoet, E. (2013). *Roma in het Gentse onderwijs: een verhaal apart?.* Academia Press.

HIVA (2020). Een overzicht van de leefomstandigheden van rondtrekkende woonwagenbewoners en bestaande initiatieven ter ondersteuning. KU Leuven.

Hofman, E. (2018) Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI-model. Houten, Bon Stafleu Van Loghum

Janssens, K. (2019). *Een leven lang opgejaagd*. Uitgeverij Lannoo.

FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) (2019). *Country Sheet. Roma and Travellers in Belgium. Key results of the 2019 Roma and Travellers survey.*

Roma Reflecties, uitgegeven door POD, Maatschappelijke integratie. AP College and Belgian national Roma platform.

Naegels, N. (2021). *Mondelinge communicatie*. Antwerpen.

Project 'Ecce Ama, childcare in learning networks', onder leiding van het VBJK en de herwerkte versie van VVSG en VCOK uit het project 'Leren op de werkvloer – toegankelijke kinderopvang (2017-2018).

Websites

Het themadossier [Roma en woonwagenbewoners | Opgroeien](#) wil professionals in basisdienstverlening inspireren.

Het Romani Early Years Network [REYN National Networks - REYN](#) is een toonaangevend Europees netwerk en initiatief van [ISSA](#). In 11 verschillende Europese landen pleit REYN om basisvoorzieningen voor jonge kinderen toegankelijker te maken voor Roma en woonwagenbewoners én voor meer diversiteit onder het personeelsbestand in deze voorzieningen.

Het Be-REYN wordt sinds 2023 getrokken door Caritas Vlaanderen. [Be-REYN | Platform voor inclusie van Romafamilies | Caritas \(caritasvlaanderen.be\)](#)

Foyer VZW (dienst Roma en Woonwagenbewoners) bundelt tips en inzichten, gebaseerd op jarenlange terreinervaring op deze overzichtspagina [Handvaten voor het werken met Roma in Brussel \(foyer.be\)](#)

[WOONWAGENBEWONERS](#) een website mogelijk gemaakt door de steun van het Vlaams departement Welzijn, die het project van het Minderhedenforum (nu Levl) 'Ondersteuning

aan hulpverleners die werken met (rondtrekkende) Roms' subsidieerde (april 2021 – maart 2022).

www.integratie-inburgering.be/nl/Roma. Deze website gaat specifiek in op de ondersteuning van Romagezinnen vanuit verschillende levensdomeinen. Via tips en interessante praktijken krijg je zicht op de ondersteuning die ze nodig kunnen hebben. [Meer lezen via deze link](#).